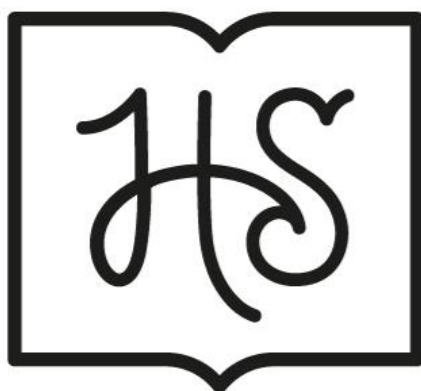

HISTORIA SCHOLASTICA

2/2017

Ročník / Volume 3

Praha / Prague 2017

Historia scholastica

Č. / No. 2/2017

Roč. / Vol. 3

Redakční rada / Editorial Board

Vedoucí redaktor / Editor-in-chief: doc. PhDr. Tomáš Kasper, Ph.D. (Technická univerzita v Liberci)

Zástupce vedoucího redaktora / Deputy Editor: PhDr. Markéta Pánková (Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského v Praze)

Prof. PhDr. Milena Lenderová, CSc. (Univerzita Pardubice)

Prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc. (Univerzita Pardubice)

Doc. PhDr. Růžena Váňová, CSc. (Filosofická fakulta University Karlovy v Praze)

Doc. Mgr. Jaroslav Šebek, Ph.D. (Univerzita Karlova v Praze a Akademie věd ČR)

PhDr. Dana Kasperová, Ph.D. (Technická univerzita v Liberci)

Mgr. Magdaléna Šustová (Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského v Praze)

Mezinárodní redakční rada / International Editorial Board

Prof. PhDr. Jaroslav Pánek, DrSc., dr.h.c. (Historický ústav Akademie věd ČR)

Prof. Dr. Jürgen Oelkers (Emeritus Professor Universität Zürich)

Prof. Dr. András Németh (Eötvös Loránd Tudományegyetem Budapest)

Prof. Dr. Simonetta Polenghi, Ph.D. (Università Cattolica del Sacro Cuore Milano)

Prof. Dr. Andreas Hoffmann-Ocon (Pädagogische Hochschule Zürich)

Prof. Dr. Edvard Protner (Univerza v Mariboru)

Prof. Dr. Eva Matthes (Universität Augsburg)

Prof. Dr. Dr.h.c. Ehrenhard Skiera (Univ. Prof. a.D. Europa-Universität Flensburg)

Prof. PhDr. Blanka Kudláčová, Ph.D. (Trnavská univerzita v Trnavě)

Prof. Dr. Gerald Grimm (Universität Klagenfurt)

Prof. Andreas Fritsch (Deutsche Comenius Gesellschaft)

Dr. Marta Brunelli, Ph.D. (University of Macerata)

Výkonný redaktor / Executive Editor: Mgr. Karel Ouroda, Ph.D., Mgr. Lucie Krausová (Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského v Praze)

Vydavatel / Publisher:

Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského

Valdštejnská 20, 118 00 Praha 1, www.npmk.cz

IČ 61387169

ISSN 2336-680X

Časopis *Historia scholastica* vychází 2x ročně.

Toto číslo vyšlo 31. prosince 2017.

Časopis **Historia scholastica** je zařazen do mezinárodních vědeckých databází Ulrich's a EBSCO.

Obsah

ÚVODNÍK	1
Tomáš KASPER Markéta PÁNKOVÁ Dana KASPEROVÁ	
STUDIE:	3
K antickým kořenům pojetí humanity (<i>Humanitas</i> před Komenským) Martin STEINER	
Pojetí humanity v edukační koncepci J. A. Komenského jako příspěvek k lidské budoucnosti Jana PŘÍVRATSKÁ a Vladimír PŘÍVRATSKÝ	17
Vznik obchodní akademie v Kolíně a výstavba reprezentativní budovy Hana ŠLOUFOVÁ KUČEROVÁ	23
Polské školství regionu Těšínského Slezska v 19. a na počátku 20. století Lucie ZORMANOVÁ	42
Úsilie o zachovanie akademickej autonómie na Slovenskej univerzite v období Slovenskej republiky 1939–1945 Janka ŠTULRAJTEROVÁ	54
Výchovná činnosť saleziánok na Slovensku 1940–1990 Adriana SARKÖZYOVÁ	69
K významu sdílení osobní minulosti pro narativní identitu Magda NIŠPONSKÁ	79
VARIA:	95
Vzpomínky Vojmíra Srdečného na studentské oběti nacismu	
Pavel Kohn a jeho vzpomínky na vzdělávání v období protektorátu a v době poválečné	98
Svědectví holocaustu – vzpomínky Helgy Hoškové	102
Těžké roky v gulagu a návrat do vlasti. Vzpomínky Věry Sosnarové	106

Vzpomínky Jiřího Zajíce na činnost skautů a aktivity tzv. skryté církve v době normalizace	111
DISKUZE:	116
Pedagogická knihovna J. A. Komenského Magda JUNKOVÁ	
REPORT:	128
11. sjezd českých historiků. Profesní setkání historiček a historiků ČR, Olomouc, 13.–15. 9. 2017 Magdaléna ŠUSTOVÁ	
Výstava „Jsem Jehuda Bacon. Holocaust a poválečná doba očima izraelského malíře českého původu“ v Národním pedagogickém muzeu a knihovně J. A. Komenského Lenka LAJSKOVÁ a kol.	130
„Toho už jsme někde viděli.“ Zpráva o jedné originální a úspěšné výstavě Karel RÝDL	132
RECENZE:	135
Pieter J. Goedhart – Jan C. Henneman – Hans van der Linde: Comenius en Naarden: Historische schets van het Comenius Museum en Mausoleum in Naarden. Komenský a Naarden: Nástin historie vzniku Muzea a Mauzolea J. A. Komenského v Naardenu Magdaléna ŠUSTOVÁ	
Jan Šimek: Historie školních budov: od tereziánských reforem po současnost Růžena VÁŇOVÁ	137

K významu sdílení osobní minulosti pro narativní identitu

Magda NIŠPONSÁ

ARTICLE INFO

Article history:

Received 27 November
2017

Accepted 13 December
2017

Available online 31
December 2017

Keywords:

narrative identity,
personal past, sharing
a traumatic event, silence

M. Nišpanská

Technická univerzita
v Liberci •

Fakulta přírodovědně-
-humanitní a pedagogická
Katedra pedagogiky
a psychologie •

Univerzitní nám. 1410/1

461 17 Liberec •

Česká republika •

magda.nisponska@tul.cz

ABSTRACT

On the importance of sharing personal past for the narrative identity

This paper is focused on the ways in which remembering our personal past contributes to the creation of narrative identity. In today's views on the social, cultural and historical conditionality of identity, the so-called narrative turn – shift towards language, verbal sharing and narration plays a key role (McAdams, 2006; Fivush, 2016). A meaningful, complex, coherent and „reality-like“ personal history is considered to be a prerequisite of mental health and personal growth, which has been repeatedly confirmed empirically (Van der Kolk, 2014; Lodi-Smith et al., 2009). Current views of psychology on the narrative reflection of the personal past in relation to identity have deep historical roots. Brief analyses demonstrates how historical ideas of Erik Erikson support the research of the personal past and the construction of identity as a life story, followed by analyses of the current views of the importance of sharing and silence for healthy narrative identity.

Úvod

V souladu se současným vývojem věd o člověku je možno člověka chápat jako bytost smyslutvornou, tedy usilující o smysluplný obraz světa, jehož nejdůležitější část, tedy pojetí sebe sama, konceptualizujeme napříč disciplínami pojmem *narativní identita* neboli *narativní autobiografické já* (McAdams, 2006; Fivush a Merrill, 2014; Chrz a Čermák, 2015; Singer et al., 2013; Olick et al., 2011). Toto já se přirovnává k *příběhu* odvíjejícího se v čase, v němž události předešlé vedly k událostem následujícím, a díky tomuto sledu událostí se ocitáme v přítomnosti našeho života – přesně v této a ne jiné přítomnosti – ve smyslu fyzickém, duševním i duchovním. Narativní identita jedince je tedy v jádru dána tím, co se stalo v minulosti, přičemž smysl vyvozený z těchto událostí utváří způsob, jakým nahlížíme sami na sebe v přítomnosti, i to, jak hledíme do budoucna. Dalo by se říci, že narativní Já je časově „roztažené“ tím, jak se člověk proměňuje v čase, ale zároveň zůstává pořád tímž člověkem, jelikož jsou jeho zážitky propojeny v životních naracích, které umožňují prožívat pocit koherence a smyslu (Merrill a Fivush, 2016). Pokud má mít životní příběh psychologický

smysl, musí vysvětlovat genezi současného stavu dotyčného jedince, jeho situace či problému v jejich kontinuitě (McAdams, 2006).

Složitost paměti fascinuje odborníky napříč vědami, což se odráží v nespočtu různých přístupů k zodpovězení otázky ohledně jejího fungování a významu pro život jedinců, společenství i kultur. S nástupem nových zobrazovacích technologií v neurovědách jsme dnes schopni identifikovat a zkoumat fyzické změny na úrovni neuronálních sítí, k nimž dochází při procesu pamatování za běžných i mimořádných okolností – např. když člověk zažije trauma (Van der Kolk, 2014) nebo když primární pečovatel nechte správně neverbální signály dítěte v nejranějších fázích vývoje (Schoore, 2002, 2012). Při absenci reciprocit v komunikační výměně dochází k detekovatelným změnám tzv. funkční konektivity neuronálních sítí, které dokážeme identifikovat díky zobrazovacím technologiím, jako je např. magnetická rezonance (Schoore, 2012; Roepke et al., 2013; Bateman a Fonagy, 2013; Lanius et al., 2015). Ke změnám pochopitelně dochází i na úrovni prožívání. Zjistilo se, že pokud člověk nemůže sdílet své zážitky a zkušenosti – protože sociální okolí není z nějakého důvodu schopno správně číst jeho komunikační signály, chápat jeho vnitřní svět a vést s ním odpovídající dialog – čili pokud okolí *nementalizuje*, a tedy není komu vyprávět nejen o mimořádných, ale i každodenních zážitcích a vnitřních hnutích, dochází k negativním změnám ve vnímání a přemýšlení o vlastním bytí. Aby se dalo mluvit o lidském bytí, nejen o přežívání, potřebujeme dialog, neboť ten umožňuje konstrukci a rekonstrukci smyslu. Výzkum se v současnosti soustřeďuje na to, jak mezilidské vztahy, jmenovitě přítomnost kvality vzájemnosti v dialozích, ovlivňují způsob, jakým člověk přemýšlí nejen o sobě, ale i to, jak se vztahuje k lidem, jak si pamatuje, co zapomíná, co si vybavuje a jak reflektuje své vzpomínky týkající se jednotlivých událostí své minulosti i delších životních období a jak se to projevuje na jeho osobnosti a identitě (Bohm, 1980; van der Kolk, 2014; Schoore, 2012; Siegel, 2014). Tyto otázky stojí v centru bádání současné psychologie, jelikož se předpokládá, že jejich zodpovězení osvětlí naše porozumění regulace emocí, tedy adaptace, zvládání a resilience (Schoore, 2012).

Erik Erikson: význam reflexe osobní minulosti pro osobnostní růst

V dnešní době přibývá psychologických studií paměti v takovém rozsahu, že pomalu ztrácíme čas ohlédnout se zpět k přístupům, které jim předcházely. Avšak teze průkopníků psychologie spojuje s našimi dnešními představami o paměti tatáž tvrdošíjná otázka, tedy jakým způsobem se jedinci potkávají a konfrontují různorodé interpretace minulosti, s nimiž se setkává ve společnosti, v níž žije. V odpovědích dospíváme, v souladu s Eriksonovským odkazem, k závěru, že provázanost jedince a společnosti proniká jeho narativní identitou natolik, že je náročné ji metodologicky uchopit, přičemž je rovněž zapotřebí brát v potaz problém rozpomínání, v němž je minulost „kontaminována“ přítomností, tedy to, že povaha paměti je rekonstruktivní a že při rozpomínání dochází k modifikaci a restrukturalizaci vzpomínek (Mlynář, 2014; Renn, 2012). Eriksonův model identitního směřování stojí na představě soudržnosti a kontinuity lidského vědomí Já v čase. Toto kontinuální vědomí Já umožňuje právě paměť. I naše představy o budoucnosti jsou extenzí vzpomínek, díky nimž předpokládáme, co lze

v budoucnu očekávat (Schacter a Madore, 2016). Dle Eriksona (1982/2015) zakouší člověk sám sebe ze zorného úhlu konečnosti. Vědomí vlastní konečnosti je spojeno s nejistotou, jež nutí člověka žít a zařídit se tak, aby v přítomnosti naplňoval svůj život, což vyžaduje neustále přehodnocování – reflexi smyslu vlastních zkušeností a činů. Erikson si byl vědomý, že tíha minulé zkušenosti, tedy je-li minulost prožívána jako břemeno, omezuje přítomnost, čímž nutí člověka minulost reflektovat a poté se rozhodovat pro následné jednání, včetně vědomé sebestopměny, tedy osobnostního růstu. Reinterpretováno dnešními slovy: jestliže skutečnost příliš nepřesahovala svou tíhou naši kapacitu ji unést (což značí reflektovat a symbolizovat ji v obrazech, metaforách a myšlenkách reality *podobných*, tedy začlenit ji do smysluplného příběhu), pak u člověka nakonec dochází ke zvnitřnění kvality *integrity a moudrosti*. Moudrý a zralý člověk je takový, jenž není obětí své minulosti, nýbrž je tvůrcem smyslu a významu svého minulého a současného života.

Minulost dle Eriksona není fixní a neměnná, ale je něčím, co na nás nepřetržitě klade nároky, abychom se s ní chtěli vědomě a aktivně vyrovnat a převzali za tento postoj odpovědnost. Rozhodnutí o tom, jaký význam budou minulé události, navzdory určitým životním událostem, jež se staly, mít, činíme v přítomnosti. Ve vztahu člověka ke své časovosti je dle Eriksona (1982/2015) rozhodující získat a udržet si naději a vybojovat si ji proti všem nesnázím a zoufání, smysluplně přebývat v přítomnosti, což značí plnit obyčejné každodenní úkoly, které život v lidské společnosti přináší, a reflektivně znovunacházet v této činnosti své ukotvení – tedy *integrity*, vnímanou širokým okolím daného člověka jako *moudrost*, tedy moudré vztahování se k praktickým, duševním a v neposlední řadě duchovním věcem lidského života.

Z uvedeného je zřejmé, že Erikson si uvědomoval *biografičnost* osobnostního vývoje. Identita se podle něho vyvíjí celoživotně a je pro ni zásadní ohlížet se zpět za osobní minulostí dosavadního života. Ovoce růstu mohou staří lidé sklízet díky promítání nad minulostí a přijetí jedinečného – tedy přesně tohoto jediného a konkrétním způsobem prožitého životního cyklu. Životní cyklus a příběh každého člověka reprezentuje průnik odvíjení osobní biografie s určitým sociálním a kulturním kontextem. Erikson (1982/2015) věřil, že schopnost dívat se do minulosti se s věkem prohlubuje s postupně se vyvíjející kvalitou již zmíněné *integrity*, která v optimálním případě dokáže, i navzdory fyzickým potížím ve stáří, uhájit důstojnost životní cesty, kterou jsme si zvolili. Chápal ji jako „...pocit koherence a celistvosti... tendenci držet věci pohromadě... sdílenou tendenci rozumět nebo slyšet..., neboť individuální život znamená koincidenci jednoho životního cyklu a jednoho segmentu historie; a celá lidská historie stojí a padá s tím stylem integrity, na němž se člověk podílí“ (Tamtéž, s. 68–69). Erikson si všiml, že naprostá většina lidí při zpětném pohledu na svůj život může prožívat určitou míru bezmoci až zoufalství, kvůli těm částem své minulosti, kdy neměli nad svým životem kontrolu, kdy jim byla přisouzena role, kterou nechtěli a která jim neumožnila prožít určité autentické a podstatné části sebe sama. Úkolem je integrovat i tento konflikt do širšího náhledu na život a v optimálním případě rozvinout kvalitu *moudrosti* skrze životní příběh. Jádrem Eriksonova nahlížení identity přetrvává i v současných přístupech,

ačkoliv došlo k jeho prohloubení a rozpracování o neurovědné, narativní a sémiotické souvislosti. Ze současného úhlu pohledu se nejzajímavějším jeví jeho pojetí osobnostního vývoje jako *biografického* a zařazení potřeby *pohledu zpět* na první místo při budování identity nejen v adolescenci, ale i v průběhu celého života. Erikson si evidentně byl vědom dnes už samozřejmého, ale za jeho života ještě nedostatočně empiricky rozpracovaného poznání, že paměť se skrze vyprávění mění, je rekonstituována. Jeho významným počinem bylo rovněž tematizování důvěry a jejího významu v primárních vztazích v preverbálním období vývoje dítěte. Tato důvěra, dle dnešní interpersonální vývojové neuropsychologie (Siegel, 2014) i vztahové a self-psychologie (Schore, 2012; Holmes, 2015; Bateman a Fonagy, 2013; Renn, 2012) sehrává totiž i v pozdějším vývoji identity zásadní roli. Stejně jako Erikson, i dnešní vědci považují zrání nervového systému, vývoj afektivní regulace a kognitivní vývoj v prostředí *jisté vztahové vazby* v raném dětství za podmínku schopnosti celostně reprezentovat sebe sama uprostřed mnoha protichůdných informací, které nám dnešní doba přináší (McAdams a McLean, 2013). Erikson se dále domníval, že ačkoliv je v každém období vztah k minulosti důležitý, ve stáří se jeho význam stává přímo klíčovým. Ve stáří je reflektivní ohlížení se zpět zásadní pro schopnost *držet pohromadě*, tedy být integrován. Erikson na sklonku života neustále přemýšlel o významu kvalit generativity a integrity v pozdní dospělosti a stáří pro osobnostní růst. Věřil, že hlavním smyslem generativity čili odevzdávání *dobrého* mladší generaci je předávání hodnot a zkušeností, což se děje zejména ve *vyprávění*. Ve stáří má člověk méně sil k výkonu, ale naproti tomu disponuje cennými životními zkušenostmi a moudrostí. Jeho vyprávění potřebují mladší generace pro udržení vědomí kontinuity i pro sociální učení se vývojovým normám a hodnotám dané společnosti. Badatelé se v současnosti s Eriksonem shodnou v tom, že osobnostní zralost a moudrost člověka vyvstává zejména z reflexe minulosti (Bluck, 2014).

Já jakožto příběh uprostřed jiných příběhů

Současné zkoumání souvislostí osobní i kolektivní minulosti, jejího pamatování a sdílení ve vztahu k identitě se opírá nejen o neurovědy či anglo-americkou eriksonovskou ego-psychologii, ale je silně ovlivněno zájmem o jazyk obecně. Psychologie otevírá své hranice hermeneutické fenomenologii, kulturní antropologii i lingvistice. Podle Halbwachse tvoří jazyk základní strukturu paměti, protože připomínání minulých událostí ve společenském diskurzu se děje prostřednictvím jazyka (Mlynář, 2014). Mlynář zároveň konstatuje, že v československém prostředí se sociální vědy včetně narativní psychologie, a tedy i zájem o témata vzpomínání a identity, mohly začít rozvíjet až po roce 1989, ve srovnání s angloamerickým či frankofonním prostředím (Tamtéž).

V narativním přístupu je lidský život nahlížen jakožto příběh (Ricoeur, 1990/2016). Narativní Já chápeme jako tu část osobní minulosti, již dokážeme vědomě nahlížet, vzpomínat na ni, vytvářet si o ní vnitřní obrazy a z nich tkát naše příběhy (McAdams, 2006). Podle Chrže (2009) je „život ztvárněn jako příběh a může být jako takový reflektován“ (s. 327). Když zažíváme zkušenosti existence, rozumíme jim symbolicky skrze příběh. Naše odpověď na

otázku *kdo jsem?* nejspíš nebude obsahovat výčet měření a faktů, ale bude více *připomínat příběh* o té části zkušenosti, „kterou lze strukturovat jako vyprávění“ (Tamtéž), z něhož plyne subjektivně interpretovaný smysl. Narativní identita není pouze souhrnem událostí a faktů, ale jde o subjektivní vyhodnocení minulosti smysluplným způsobem, což dohromady tvoří smysluplné a celistvé Já (McAdams, 2006). Schopnost vyhodnocovat smysl se utváří uprostřed rodinných vyprávění, vyprávění prezentovaných médii a technologiemi a kontaktem s širším historickým kontextem. Tyto narativní prostory obklopují dítě v průběhu jeho vývoje, kdy se učí sdílet osobní narativa, podle hodnot a norem, ceněných a platných v dané kultuře (Fivush a Merrill, 2014; McAdams a McLean, 2013). Jinými slovy příběhy, které se učíme vyprávět k zodpovězení otázky, kým jsme, jsou zářmovány kulturními a rodinnými scénáři, jež mají jak vypravěč, tak i posluchač při dialogích na zřeteli (Mlynář, 2014). Podle McAdamse a McLeanové (2013) nabízejí odlišné kultury odlišné scénáře, obrazy, témata a rámce napomáhající tvorbě příběhů a utváření narativní identity. Naše sebepojetí a sebepoznání je tedy vždy zasazeno do určité kultury, s jejíž sociálním kontextem je neodmyslitelně spjato (McLean, Pasupathi a Pals, 2007; Baddeley a Singer, 2010). Utváří se v každodenních dialogích a konverzacích s posluchači, jejichž zpětná vazba se významně podílí na jeho výsledné podobě. V našem narativním Já tedy druzí lidé zanechávají svůj otisk, což se nejmarkantněji projevuje v dětství (McAdams, 2006; McLean et al., 2007). Narativní identita zároveň rekonstruuje autobiografickou minulost a rýsuje budoucnost tak, aby jedinci poskytla pocit určité kontinuity, celistvosti, orientace a smyslu.

Jelikož jsou všechny oblasti společenského života normativně regulovány a tento život je tedy v určitém smyslu morálním, jednotlivé narace členů společnosti jsou implicitně ukotveny v určité morální perspektivě protagonistů a přirozeně podrobovány hodnocení, kritice i sebekritice s ohledem na explicitní a implicitní normy skupiny ohledně toho, co je žádoucí a co nikoliv (McAdams, 2006). Vlastní jednání je reflektováno a korigováno tak, aby ustálo konfrontaci s hodnocením vlastní komunity, která zastává určité normy (Tamtéž). Narativní identita morálně zralého člověka má vždy jistou nadstavbu projevující se jak v morálních hodnotách, tak i v připravenosti jednat, abychom své životy nejen vyprávěli, ale činili tak *autenticky* (ze sebe) a hlavně je nezapomínali *žít*. Příliš mnoho vyprávění může kolidovat s tím, jak chceme a potřebujeme žít. Příběhy posilují naše sebepojetí, ale neměly by nás brzdit v činech, které je jednoduše třeba udělat.

Narativní koherence a komplexita

Při vyprávění vždy záleží na jeho smysluplnosti, struktuře a logice, což McAdams popisuje pojmem *narativní koherence*. Vyprávění jako celek drží části pohromadě – jeho části jsou k sobě logicky vztaženy, stejně jako je celý příběh vztažen k dalším vyprávěním, které ho činí smysluplným. S narativní koherencí úzce souvisí *narativní komplexita*. Značí způsob, jakým ztvárňujeme zkušenost v její složitosti, úplnosti a proměnlivosti (Chrz a Čermák, 2015). Komplexní a koherentní narativita umožňuje jedinci jednat jako *spoluautor vlastních příběhů*, jehož bytí předpokládá vždy vztah k druhému. Míra svobody spoluautorství je vždy

limitována, vyplývá to z povahy naší bytostně závislé existence: jsme na sobě vzájemně závislí v nespočtu ohledů, zkrátka potřebujeme druhé lidi. Naše bytí je diskurzivní povahy, což značí, že individuální příběh lze konstruovat pouze za předpokladu bytí ve vztahu k druhému (Tamtéž).

Dle McAdamse a McLeanové (2013) má narativní identita dvě hlavní funkce, jimiž jsou *zvládání a osobnostní růst*. Ti, kteří dokážou koherentně a komplexně elaborovat a rekonstruovat pozitivní smysl vlastního příběhu navzdory prožité bolesti a utrpení, dosahují vyšší úrovně subjektivní pohody, generativity a dalších markerů úspěšného zvládání. Mnozí odborníci se shodně domnívají, že způsob vyprávění životní zkušenosti podmiňuje celkové duševní zdraví (Lodi-Smith, 2009). McAdams, Diamond, de St. Aubin a Mansfield (1997) zjistili, že lidé dosahující nadprůměrného skóre v generativitě (ochotě a schopnosti dávat – indikující produktivní a starostlivý přístup k životu) si vytvářejí nadprůměrně koherentní životní příběhy, jejichž hlavní téma se týká růstu a obnovy. Obnovující (redemptive) narativy vykreslují zásadového člověka s dobrými úmysly, jenž se potýká s těžkostmi, čelí jim s nadějí, že dokáže transformovat nevýhody v úspěch, bojuje s vlastními protichůdnými touhami po svobodě, moci a lásce, vyrovnává se s nároky okolí, celkově se snaží negativní zkušenosti využít pro moudřejší a lepší život, tuto moudrost odevzdává mladším a méně zkušeným, v čemž nachází hluboký smysl a osobní naplnění (Pals a McAdams, 2004). Normální, pozitivně laděné narativy však zákonitě zahrnují jistou míru nejistoty, nestability, nekoherence, jelikož jsme obklopeni příliš složitým světem a pochopitelně nemůžeme rozumět všem souvislostem.

K narativní komplexitě a koherenci se ve výzkumu obecně přistupuje skrze výpovědi respondentů retrospektivně vzpomínajících na svůj příběh a také pomocí vyprávění o určitých sociálních situacích ztvárněných ve videoukázkách či fotografiích. Výzkumníci následně kategorizují, analyzují a diagnostikují úroveň elaborace narativy respondentů, stejně jako úroveň *mentalizace*, která se jeví být pro schopnost utváření narativní identity klíčovým determinantem (Bateman a Fonagy, 2013).

Vyprávění o traumatu

U většiny lidí dlouhodobě trpících nějakou formou duševní bolesti lze nalézt v jejich osobní minulosti nebo v minulosti rodinné dramatické události plné násilí, opuštění, ublížení, předčasného úmrtí či zmizení člena rodiny (např. ve válce), odložení postiženého dítěte, duševní poruchu, nesnesitelné utrpení v partnerských vztazích v generaci rodičů či prarodičů, svazky z rozumu, tajemství ohledně zásadních faktů, jež se v rodině staly (např. fatální zranění dítěte z nedbalosti dospělého nebo náhlé zmizení politicky angažovaného člena rodiny za totalitního režimu). Traumatické události mohou otřást ontologickými základy našeho pojetí světa. Mohou zpochybnit hodnotová přesvědčení, na nichž stálo naše dosavadní vědění se vším, čemu jsme doposud věřili. Poté jedinec čelí výzvě přehodnotit své pojetí sebe a světa tak, aby našel nový smysl, ačkoli je obklopen událostmi, jež se jeví jako absurdní

a nesmyslné (Neimeyer, 2000; Tedeschi a Calhoun, 2004). Největší výzvu pro identitu pozůstalého představuje ztráta nejbližších. Vzpamatování se ze ztráty a sebeobnova vyžadují určitou míru sdílení vzpomínek vztahujících se ke ztrátě, což vede k rekonfiguraci a uchování pocitu smysluplnosti tváří v tvář smutku (Baddeley a Singer, 2010; Neimeyer, 2000). Aby se lidé po utrpení ztráty mohli emocionálně zotavit, potřebují mít možnost o svých zážitcích mluvit (Kubler-Ross, 1979). Současné poznatky o léčivé síle vyprávění a sdílení se v posledních dekáдах podílí na vzrůstající popularitě poradenství a vzniku podpůrných skupin zaměřených na sdílení traumat (jde zejména o skupiny válečných veteránů, rodičů, jimž zemřelo dítě, žen, které zažily znásilnění).

Život někdy přináší zážitky, které jsou natolik děsivé, že je žádná slova nevysvětlí, jelikož není v našich možnostech symbolizovat absurditu a nelidskost. V takovém stavu dochází k ukládání zážitků v podobě fragmentů, jež nedávají samy o sobě smysl, ale zato mysl neustále a po dlouhou dobu burcuje jako nezpracované. Jung tyto reziduální fragmenty minulosti označil jako „komplexy“ a jeho pojetí se překvapivě dobře shoduje s tím, co dnes o fragmentaci vzpomínek a jejím účinku na funkční neurokonektivitu víme díky zobrazovacím technologiím (Knox, 2003, 2009). Podstata naší mysli spočívá v tom, že bez ustání směřuje k tvorbě smyslu a pokouší se z fragmentů, jimž nerozumí, poskládat srozumitelný a celistvý obraz. Uspořádané, celistvé a integrované zkušenosti slouží budoucnosti, neboť nám poskytují poučení, poznání a vedení pro lepší život.

Jestliže se okolí k traumatickým zkušenostem jedince staví netečně, nezúčastněně či přímo odmítavě, pak je dialog znemožněn, narace vážnou, což zážitek traumatu dále prohlubuje. Komunikace je tvořena sdílením symbolů – vnitřních obrazů reality. Sdílená symbolizace je cestou k realitě, cestou k oddělení přítomnosti od minulosti, tedy k určitému *vysvobození*. Díky sdílené symbolizaci dokážeme realitu reflektivně vnímat, uchopovat ji a účastnit se jí. Obojí, vyprávění i naslouchání, jsou vnitřními dialogickými procesy, díky nimž se dotýkáme své podstaty.

Rodinné a veřejné narativy významně ovlivňují formování osobních narativů, interpretace kontextů a kauzalit a nakonec i jednání ve vztahu k osobním a kolektivním traumatům (Sobotková, 2017). Lze shrnout, že osobní vyprávění je vždy propojeno s narativy vnějšími, z nichž je kupříkladu zřejmé, jak je zášť jedné skupiny vůči druhé nahlížena jednotlivými specifickými kulturními skupinami. Příklon k identitě skupiny a znalost jejího vyprávění se může stát v optimálním případě zdrojem resilience pro traumatizované jednotlivce (Calhoun a Tedeschi, 2004).

Vědět o těžkých osudech našich předků má na duši mocný účinek a je pro tvorbu identity obohacující. Otevřené naslouchání těžkým osudům našich předků je duševním a duchovním výkonem a zásadním faktorem osobnostního růstu (představuji si to jako „zakořenění“ do hloubky, z něhož vzklíčí růst směrem „nahoru“). Tento typ vědění je zcela jiné povahy než

běžné znalosti a vědomosti, ale k dospělosti patří stejným, ne-li důležitějším dílem. Často si v této souvislosti vzpomenu na již zesnulého rodinného přítele Didiera Patryho, člena Mezinárodního trestního tribunálu pro Rwandu v Haagu a organizace Advokáti bez hranic, který se podílel na vyšetřování genocidy ve Rwandě. Všichni, kteří jsme Didiera Patryho znali, jsme vnímali změnu, která se s ním udála v průběhu soudních procesů s obžalovanými nesoucími odpovědnost za vyvraždění téměř milionu lidí. Do Rwandy mnohokrát cestoval, aby sepsal v rámci soudního vyšetřování výpovědi přeživších, které pak vydal ve své knize „Rwanda – tvář v tvář genocidě“ (Patry, 2006).¹ V jejím úvodu píše: „Musíme vědět, že v době, kdy jsme si v červenci 1994 uctívali na plážích památku mrtvých z vylodění v Normandii – jelikož od nějaké doby, postupně, po konci II. světové války, jsme si začali uvědomovat, co se vlastně ve válce stalo, a s pietou ctíme oběti fašismu – že i v současnosti se dějí zločiny proti lidskosti v rozsahu genocidy, o nichž nemáme ani potuchy a vůbec nás to nezajímá. Den oslav vítězství spojenců byl jedním ze 100 dnů, během kterých bylo o 3000 km dál vyvražďeno milion lidí.“ (Patry, 2006, s. 17). Didier nám při osobních setkáních vyprávěl, že při soudních stáních se běžně stávalo, že soudce naslouchající žalobě plakal, stejně jako on sám i další přísedící v soudní síni. Smyslem jeho díla bylo vrátit obětem extrémních rasových předsudků, lidem odlidštěným a poté vyhlazeným, jejich lidství a důstojnost. Nemohl to učinit jinak než tím, že se jim snažil vrátit důstojnost ve své vlastní duši. Jeho kniha připomíná, že je důležité pro zdraví duše každého z nás udělat totéž. Apeluje v ní na nutnost individuální reflexe společensky závažných minulých událostí, což považuje za nezbytný předstupeň následného přijetí, smíření a vybudování si jiného, dalece nejistějšího, možná hrůzu vyvolávajícího, ale reálnějšího a pokornějšího poznání sebe sama a druhých lidí, poznání, v němž nad tím, co o sobě víme, dalece převažuje to, o čem nevíme téměř nic a nikdy se to nedozvíme... „Nerozumím už vůbec ničemu... a nikdy to nepochopím.“ (Patry, osobní výpověď). Didierově generaci jsou dobře známé Balavoineovy verše, vystihující jeho rozpoložení možná lépe než jakékoliv jiné interpretace: „*Sebral jsem kousky skla, slepil všechny střepy, vše bylo průzračné jak voda. Proti minulosti jsme nicotní. Bylo by třeba změnit hrdiny, ve světě, kde to nejkrásnější ještě zbývá udělat. A tak běžím, držím se života. A opiji se hlukem těch, jež mě obklopují jako lány svázané v copy a nerozumí úzkosti ve slovech, která posílám do dálky.*“ (Balavoine, Tous les cris les SOS, 1985).

Smyslem a cílem Patryho díla bylo, stejně jako u vyprávění pamětníků v tomto čísle, apelovat na význam pěstování projevů lidskosti v našem každodenním životě i ve vztahu k dramatickým událostem týkajícím se rodiny, skupiny, národa či lidstva obecně. Patry se

¹Didiera Patryho si pamatuji jako mladistvě působícího, optimistického, života užívajícího a sportovně založeného člověka. V jeho společnosti jsme se s mojí rodinou v červenci v roce 1994 zúčastnili velkolepých a okázalých oslav 50. výročí vylodění spojenců v Normandii. Společně jsme mávali americkým veteránům jezdícím na historických vojenských vozidlech po pláži poblíž místa, které v den D neslo krycí jméno Sword. Zdálo by se, že Didier je založen spíše konzumně a že není typem člověka, který by se mohl utrácet pod vlivem tíhy traumatických vzpomínek cizích lidí kdesi v Africe. A přece se tak stalo. Jeho blízcí se domnívají, že jeho náhlé úmrtí v důsledku akutního srdečního infarktu bylo vyústěním intenzivního vnitřního zápasu o vyrovnání se s válečnými událostmi, s nimiž byl v rámci své práce konfrontován.

snažil zdůraznit, jak je demokracie vzácná a jak si je třeba hrůzy genocid, které se staly v nedávné minulosti, připomínat, abychom se z nich poučili a abychom demokracii nepovažovali za samozřejmost, ale byli si vědomi hodnot, na nichž stojí, „aby se děti ve školách nemusely o žádných nových genocidách už nikdy učit“ (Patry, osobní výpověď). Patry pociťoval osamělost nejen kvůli ponoření se do lidských tragédií, ale stejnou měrou i kvůli bezmoci, kterou prožíval v sebou pohlcené kultuře konzumních hodnot, zdráhající se mít s kolektivními traumaty příliš mnoho společného a už vůbec ne otevřeně a kriticky naslouchat, mluvit a promýšlet konsekvence ekonomických a politických rozhodnutí, která eventuálně mohou způsobit tragické důsledky na vzdálených místech planety. Vadil mu také kontrast zájmu o traumata „vlastní“ a lhostejnost vůči traumatům „cizím“ a celkové oslabování mezilidských pout v západním světě.

Před nedávnem jsme se s mladou, 24letou studentkou zamýšlely nad volbou tématu její diplomové práce. Zvažovala téma, které by se týkalo zanedbávání dětí v rodinách. Poté, co svůj záměr sdělila rodině, všichni blízcí jí ho začali rozmlouvat s odůvodněním, že by na „ty těžké věci“ mohla myslet ve svém volném čase a nedejbože by se kvůli tomu mohla trápit. Doporučovali jí, aby si vybrala „nějaké pozitivnější a normálnější téma“. Slova bostonského lékaře Bessela van der Kolka výstižně popisují obecně rozšířený odpor lidí zabývat se těžkými tématy: „Ve skutečnosti si nepřejeme vědět, čím vojáci v boji procházejí. Nechceme vědět, kolik dětí je zanedbáváno a týráno v naší vlastní společnosti, ani to, v kolika partnerských vztazích se vyskytuje slovní či fyzické násilí a brutalita. Přáli bychom si vidět rodinu jako bezpečný prostor a naši vlastní krajinu plnou důstojných, kultivovaných a civilizovaných lidí. Raději uvěříme iluzi, že násilí se vyskytuje pouze na vzdálených místech, jako je Sýrie nebo jako byla Rwanda... Jestliže je tak těžké unést násilí pro svědky a posluchače, pak nikoho nepřekvapí, že pro samotné oběti násilí je unést tíhu vzpomínek o to těžší, že před nimi nelze utéct a podělit se o ně. A tak často utíkají do otupělosti pomocí alkoholu, sebedestrukce či neúměrného pracovního nasazení, aby nesnesitelnou zkušenost necítili.“ (Van der Kolk, 2014, s. 12).

Pro zdravé sebepojetí by se příběhy pamětníků naší kolektivní minulosti měly stát organickou součástí našich narací. Vztahovat se k minulosti předků je pro integritu a schopnost hloubky dospělého člověka zásadní. Nedovedu si představit, že bych nevěděla o tom, že moji praprarodiče z otcovy strany zemřeli ve vlaku, který je v lednu 1945 odvázel z Varšavy na Sibiř. Transport nepřežili, dle informací doručených rodině podlehl infekci tyfu. Nikdo neví, jak to s jejich koncem ve skutečnosti bylo a zdali to nebyla spíše třeskutá zima, která ve skutečnosti způsobila, že umrzli, anebo naopak tato zima učinila jejich nedůstojnou, nesmyslnou a zbytečnou smrt o něco milosrdnější. Nikdo neví, kde skončily jejich ostatky. Jediné, co můžeme s jistotou vědět, je, že lednová půda podél tratě v Bělorusku, v níž by byli eventuálně mohli spočinout, byla promrzlá na kost. Mnohé evropské rodiny mají podobně dramatickou minulost, z níž vyrůstají jejich kořeny. Domnívat se, že o těchto souvislostech vědět nepotřebujeme, a nechtít se k nim jakkoliv vztahovat, je arogantní a taktéž mají

podobné postoje na duši ochuzující, otupující účinek. Uzavřenost ve vztahu k minulosti vlastní rodiny a kultury nezabrání prosakování této minulosti mnoha zvláštními způsoby do životů, jež vedeme, v tzv. transgeneračním přenosu, který komplikuje přítomnost i budoucí perspektivy jedince (Fromm, 2012; Kogan, 2012).

Narativní identita a tajemství v totalitě

K příběhům patří kromě sdílení a zveřejňování i zamlčování, utajování či deformování osobní a kolektivní minulosti v souladu s očekáváními a normami dané společnosti, v souladu s tím, co chce být slyšeno, jaké interpretační možnosti má posluchač a zdali by mohlo být vyprávění jakkoliv ohrožující pro důstojnost, zdraví a štěstí jedince a jeho rodiny. Dnes žijeme v době, kdy přihlásit se ke svému příběhu a svým kořenům již neznačí vystavit se dehonestujícím předsudkům, odsouzení, morální a lidské diskreditaci či přímo ohrožení života. V minulém století nám dvě totality předvedly pokusy o potlačení různorodosti osobních narácí tak charakteristických pro rozmanitost lidských osobností. Rozmanitosti samostatně myslících a cítících osobností však zakládají určitou konfliktost, kterou se totalitní myšlení snaží řešit vnucováním předepsaných narativních modů, v rámci nichž je striktně určeno, o čem se má a smí mluvit. Demokracie naproti tomu oceňuje lidské rozmanitosti jako vzájemně obohacující. V totalitě se očekává, že by si všichni měli osvojit proklamované „jednoznačné pravdy“, ve jménu kterých jsou manipulováni a nuceni žít nesmyslný, bezobsažný život, trpět ukrutností, anebo je páchat, vykonávající činnosti, které požaduje strana, věřit jejím ideálům a být připraveni za ně položit život. A ačkoli totalita lidem nemůže zabránit jejich vlastní zkušenosti subjektivně prožívat, může jim celkem úspěšně zabránit o těchto zkušenostech mluvit. Tajemství ohledně jádra naší identity, jako je původ naší rodiny či kolektivní trauma skupiny, jsou však mimořádně tíživá. Totalita byla zrůdná kromě jiného v tom, že nebylo možné sdílet pravdu ohledně natolik zásadních skutečností, jako je ta, že člověk vůbec měl matku či otce nebo že téměř všichni členové rodiny byli beztretně zavraždění. Navíc byli tito „ztracení lidé“ zcela vyloučeni z diskurzu, kvůli provinění se jinakostí, odchylkou od restriktivních norem ohledně „správného“ původu a „správného“ vztahování se k politické moci. V období obou totalit 20. století byl každý bez výjimky zasažen a ochuzen o podstatné části normálního duševního života, které se nevtěsnaly do nemocného mýtu dané society a bytostně nám scházely. Jsme mýtotvorné a smyslutvorné bytosti. Ve zdravých společenských mýtech a příbězích tradovaných v dané společnosti mají lidé možnost rozkrývat celou hloubku vlastní minulosti a hlásit se k ní, aniž by následovaly restrikce. Totalita však člověka nutí přistupovat k uspořádávání své minulosti do podoby příběhu velice selektivně a vůbec se nezmiňovat o mnohých podstatných aspektech zkušenosti. Jaroslav Seifert, jenž reflektuje tuto těžkou dobu ve svých básních, vyjadřuje touhu člověka po pravdivém vyprávění: *„Aby už něčí ruka smetla strach z těch lidských očí, které čekají, protože chci již uvěřit, že přišel čas, kdy bude možno říci vraždě do tváře: Jsi vražda. Ničemnost, třeba s vavřínem, zas bude ničemností, lež opět lží, jak bývala...“* (Seifert, Pražský hrad, 1999).

Pokud všichni mlčí, ze strachu cokoliv sdílet, až nakonec není nikdo, kdo by empaticky naslouchal, nahlížel a reagoval na druhého citlivě, pak celá komunikace vyhasíná, umrtvuje se a přestává existovat. Po dlouhých obdobích života bez možnosti se k někomu lidsky obrátit se už člověk nemůže obrátit ani sám k sobě a v tomto momentu se jeho narativní identita začíná hroutit, což bylo jasně a opakovaně popsáno na pocitech depersonalizace a sebeodcizení lidí čelících ubližování ze strany nementalizujících druhých (např. strážců v koncentračních táborech) bez možnosti se bránit (Epsteinová, 1994, 2005; Kogan, 2012). Jestliže je jakýkoliv dialog znemožněn v samotném počátku tím, že na žádný dotaz a žádné *proč* nepřichází odpověď, ztrácíme schopnost symbolizovat, neboť není s kým. Narace se oplošťují. Viník ani neví, co se děje s obětí, protože přestal symbolizovat a mentalizovat. Jeho vlastní příběh je plochý, stereotypní, racionalizující, rigidní a sebestředný. Může si pamatovat historicitu děje, ale nezačne uchopovat zkušenost oběti. Nemá pochopení pro strach, děs, ponížení ani vztek a také nemá žádnou lítost. Pravidlo všech lágrů „zde není žádné proč“ platí pro všechny – pro oběti, stejně jako pro viníky – a ilustruje zákaz tázání a tím zhroucený diskurz, zničený dialog (Laub, 2012).

Pozitivní stránka mlčení

Literatura o rodinných systémech je plná případů, kdy tajemství mělo za důsledek vznik a udržování psychopatologií členů rodiny. Sociálně patologické jevy jsou podle Bradshawa (1995) typickými destruktivními důsledky zamlčování důležitých faktů rodinné minulosti. V represivních totalitách však může být mlčení přímo nezbytné z hlediska sebezáchovy. V případech, kdy dochází k výrazným rozporům mezi osobními a kolektivními narativy ohledně důležitých událostí, jež se staly, může potřeba sebezáchovy a ochrany identit členů rodiny vyžadovat, aby určité vzpomínky – kupříkladu ohledně ztracených členů rodiny – zůstaly utajeny. Mlčení jako strategie neboli způsob rekonfigurace narativní identity po prožitku ztráty se jeví být důležitým, avšak relativně málo prozkoumaným fenoménem. Podle některých odborníků je nutné, aby mlčení bylo redefinováno jako neoddělitelná součást utváření narativní identity, tedy abychom se neuchylovali automaticky k uvažování o různých typech mlčení a tajemství jako o vytěsnění či popření, jelikož v mnoha případech jde o důležitou formu snahy o vytvoření důstojné narativní identity a v tomto procesu má správná míra diskrétnosti významnou funkci pro rovnováhu jedince i širšího rodinného systému (Baddeley a Singer, 2010; Pasupathi et al., 2009). Postupně se začíná zpochybňovat obecně přijímaná a zjednodušující představa, že všichni, kteří ztratí blízkou osobu nebo část rodiny, musí o svém smutku mluvit, aby dospěli ke zdravému a úspěšnému zotavení se ze ztráty. Toto pojetí představuje mnohem soucitnější, laskavější a užitečnější výchozí platformu podpory lidí, kteří se vším odhodláním a opravdovostí zápasí o obnovení integrity svého Já po závažných dramatických zlomech ve svých životních příbězích – čelí ztrátě, úmrtím či represím zaměřeným proti jejich sociální či etnické skupině. Přerámování výchozích postojů odborníků z poradenské a terapeutické praxe nám umožní nenahlížet na určitá mlčení dogmaticky skrze prizma obranných mechanismů, ale více vnímat funkční aspekt mlčení, minimálně pro určité fáze procesu zotavení se z prožitku ztráty. Může totiž výrazně

napomáhat znovunavození emocionálního prostoru bezpečí a tím umožnit následný obrat k růstu (Tamtéž). To, zdali nevyslovené vzpomínky jedinci a jeho rodinnému systému pomohou, nebo mu naopak uškodí, je tedy značně komplexní otázkou. Takt, soucit, respekt a diskrétnost při zacházení s citlivými informacemi (vlastními i informacemi druhých) může podpořit všechny členy systému, chránit jejich integritu a hranice. Typickými případy, kdy je lepší nevědět, jsou situace, kdy je dítě v citlivém stadiu vývoje a nedisponuje kapacitou emočně ani kognitivně zpracovat určité informace v jejich komplexnosti a *vědět* něco by pro něj mohlo být emočně destabilizující. Lze se domnívat, v souznění s Eriksonem, že existuje optimální úroveň konfliktu a nejistoty v příběhu, který je přístupný porozumění dítěte určitého stáří. Jsou ale některé tragédie, které je mimořádně těžké sdílet a vyvodit z nich něco pozitivního, a tudíž jejich smysl zůstane nejen pro dítě, ale i pro dospělého nejasný a zastřený a vyprávění bude spíše vnímáno negativně (Merrill a Fivush, 2016).

Ve vztahu k identitě představuje mlčení komplexní fenomén, který se výzkumně uchopuje podstatně hůře než otevřené sdílení. Mimořádné nároky na výzkumníka klade kvůli chybějícím informacím rovněž interpretace mlčení, a tudíž může být spekulativní daleko více, než je tomu u otevřeně sdílených vyprávění. Mlčení je navíc definováno sociálním kontextem ještě více než to, co smí být vyřčeno. Nelze očekávat, že záležitosti, jež lidé tají před vlastní rodinou, budou ochotně sdílet s námi, výzkumníky. Odborníci proto doporučují přistupovat k budoucímu výzkumu citlivě, v kontextu rodinných scénářů, rolí s ohledem na možnosti jednotlivých členů rodiny dané jejich vývojovou úrovní. A stejně jako umělci využívají sílu působení prázdného místa, zdrženlivého tahu štětcem, nedotažení linie, které často umožní jinou perspektivu, kontrast a hloubku, můžeme i my přistoupit podobně ke konstrukci vlastních narativních identit (Baddeley a Singer, 2010).

Závěr

Myšlenka, že identitu si dialogicky konstituujeme, se v posledních dvou desetiletích stala integrujícím konceptem společenských věd (Singer et al., 2013). Narativní psychologie se snaží pomoci člověku nalézt nové, pozitivnější a růst podporující způsoby narace negativních událostí. Symptomy poté ustupují a duševní zdraví se posiluje. Nahrazení nekoherentních či dezorganizovaných narací těmi smysluplnými není ničím samozřejmým, jelikož všichni žijeme v přemíře protichůdných sociálních konstrukcí a diskurzů, kterou současný globalizovaný život obnáší.

Díky narůstajícímu počtu výzkumných studií můžeme konstatovat, že způsob vyprávění působí na duševní zdraví jedince i společenství (Lodi-Smith et al., 2009; Bauer et al., 2008). Život je ale poněkud komplikovanější než příběhy, které o něm vyprávíme. Naše identita je strukturována tak, že jsme bytostně nuceni vždy znovu se pokoušet o zachycení toho důležitého a podstatného způsobem, aby výsledný příběh co nejvíce zodpovídal realitě a byl tudíž důvěryhodný pro posluchače. Dobré životní příběhy jsou autentické a dávají smysl ve vztahu k žité realitě. Pouze poté člověka posilují v jeho angažování se pro dobro společnosti,

v níž žije, a jsou pro něj zdrojem životní smysluplnosti a inspirace. Prožívaná smysluplnost života je „stabilním pozitivním korelátem duševní pohody, ať už je vyjádřen přes spokojenost, pozitivní afekt, kvalitu života, či jiné jeho aspekty“ (Halama et al., 2014, s. 443). Studie celoživotního vývoje narativní identity zdůrazňují význam sociálního kontextu pro osvojení si narativních schopností, utváření vizí identitního směřování a formulování smysluplného příběhu vlastního života.

Schopnost hluboce se zabývat bolestnými zkušenostmi a vyprávět o osobním a kolektivním utrpení upřímně a smysluplně predikuje osobnostní růst a pozitivní transformaci identity, životní spokojenosti a je indikátorem duševního zdraví a zralosti (Pals, 2006). K osudovým kolektivním pohybům se tedy vztahovat potřebujeme pro uchování duševního zdraví jednotlivců i komunit. Můžeme jim hlouběji porozumět díky pozornému naslouchání individuálním příběhům. Toto naslouchání prohlubuje naši lidskost, stáváme se díky němu pokornějšími, tolerantnějšími a skromnějšími.

Seznam použitých zdrojů

- BADDELEY, J. a J. A. SINGER. A loss in the family: Silence, memory, and narrative identity after bereavement. *Memory* [online]. 2010, 18(2), 198–207 [cit. 2017-11-01]. Dostupné z: DOI: 10.1080/09658210903143858. ISSN 09658211.
- BALAVOINE, D. *Sauver l'amour*. Inverness: Highland Studio, 1985.
- BATEMAN, A. a P. FONAGY. Mentalization-Based Treatment. *Psychoanalytic Inquiry*. 2013, Vol. 3, Issue 6, s. 595–613.
- BAUER, P. J. Conversation and Memory Processes: A commentary. *Applied Cognitive Psychology*. 2015, Vol. 29, s. 805–807.
- BAUER, J. J., D. P. McADAMS a J. L. PALS. Narrative Identity and Eudaimonic Well-being. *Journal of Happiness Studies*. March 2008, Vol. 9, Issue 1, s. 81–104.
- BLUCK, S., N. ALEA a S. ALI. Remembering the Historical Roots of Remembering the Personal Past. *Applied Cognitive Psychology*. 2014, Vol. 28.
- BOHM, D. *Wholeness and the Implicate Order*. London: Routledge, 1980. ISBN 0-7100-0971-2.
- BRADSHAW, J. *Rodinná tajemství*. Praha: Pragma, 1995. ISBN 80-7205-140-7.
- CALHOUN, L. G. a R. G. TEDESCHI. The Foundation of Posttraumatic Growth: New Consideration. *Psychological Inquiry*. 2004, Vol. 15, Issue 1, s. 93–102.
- ERIKSON, E. H. *Životní cyklus rozšířený a dokončený: Devět věků člověka*. Praha: Portál, 2015/1982. ISBN 978-80-262-0786-3.
- EPSTEINOVÁ, H. *Děti holocaustu*. Praha: Volvox Globator, 1994/1979. ISBN 80-85769-27-1.
- EPSTEINOVÁ, H. *Nalezená minulost*. Praha: Sefer, 2005/1989. ISBN 80-85924-44-7.
- FIVUSH, R. a N. MERILL. The Personal Past as Historically, Culturally and Socially Constructed. *Applied Cognitive Psychology*. May/June 2014, Vol. 28, Issue 3, s. 301–303.

- FROMM, G. Treatment resistance and the transmission of trauma. In: *Lost in transmission: Studies of trauma across generations*. London: Karnac Books, 2012. ISBN: 978-1-85575-864-3.
- HALAMA, P., K. KETTNER a L. LESAYOVÁ. Vzťah medzi prežívaným stresom a zmysluplnosťou života u mladých a starších dospelých. Osobnostné črty ako modráto. *Československá Psychologie*. 2014, Vol. 58, Issue 5, s. 442–454.
- HOLMES, J. Attachment Theory in Clinical Practice: A Personal Account. *British Journal of Psychotherapy*. 2015, Vol. 31, Issue 2, s. 208–228.
- CHYZ, V. Narativní imaginace a metafora. *Československá psychologie*. 2009, Vol. 53, Issue 4, s. 325–335.
- CHYZ, V. a I. ČERMÁK. Narativní komplexita. *Československá psychologie*. 2015, Vol. 59, Issue 1, s. 1–16.
- KOGAN, I. The second generation in the shadow of terror. In: FROMM, G., ed. *Lost in transmission: Studies of trauma across generations*. London: Karnac Books, 2012. ISBN 978-1-85575-864-3.
- KNOX, J. Trauma and defences: their roots in relationship. *Journal of Analytical Psychology*. 2003, Vol. 48, s. 207–233.
- KNOX, J. When words do not mean what they say. Self-agency and the coercive use of language. *Journal of Analytical Psychology*. 2009, Vol. 54, s. 25–41.
- KUBLER-ROSS, E. The Family Physician and the Dying Patient. *Canadian Family Physician*. 1979, Vol. 18, Issue 10, s. 79–83.
- LAUB, D. Traumatic shutdown of narrative and symbolization: a death instinct derivative? In: FROMM, G., ed. *Lost in transmission: Studies of trauma across generations*. London: Karnac Books, 2012. ISBN 978-1-85575-864-3.
- LANIUS, R. A., P. A. FREWEN, M. TURSICH, R. JETLY a M. C. MCKINNON. Restoring large-scale brain networks in PTSD and related disorders: a proposal for neuroscientifically-informed treatment interventions. *European Journal of Psychotraumatology*. 2015, Vol. 6, s. 1–12.
- LODI-SMITH, J., A. C. GEISE, B. W. ROBERTS a R. W. ROBINS. Narrating Personality Change. *Journal of Personality and Social Psychology*. 2009, Vol. 96, Issue 3, s. 679–689.
- McADAMS, D., a K. McLEAN. Narrative Identity. *Current Directions in Psychological Science*. 2013, Vol. 22, s. 233–238.
- McADAMS, D. The Problem of Narrative Coherence. *Journal of Constructivist Psychology*. April/June 2006, Vol. 19, Issue 2, s. 109–125.
- McADAMS, D. P., A. DIAMOND, E. De St. AUBIN a E. MANSFIELD. Stories of Commitment: The Psychosocial Construction of Generative Lives. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1997, Vol. 72, Issue 3, s. 678–694.
- McLEAN, K. C., M. PASUPATHI a J. L. PALS. Selves Creating Stories Creating Selves: A Process Model of Self-Development. *Personality and Social Psychology Review*. August 2007, Vol. 11, Issue 3, s. 262–278.

- MERILL, N. a R. FIVUSH. Intergenerational narratives and Identity across development. *Developmental Review*. June 2016, Vol. 40, s. 72–92.
- MLYNÁŘ, J. Paměť a narativita. In: MASŁOWSKI, N. a J. ŠUBRT, eds. *Kolektivní paměť: k teoretickým otázkám*. Praha: Karolinum, 2014. ISBN 978-80-246-2689-5.
- NEIMEYER, R. A. Searching for the Meaning of Meaning: Grief Therapy and the Process of Reconstruction. *Death Studies*. 2000, Vol. 24, Issue 6.
- OLICK, J. K., V. VINITZKY-SEROUSSI a D. LEVY. *The Collective Memory Reader*. Oxford: University Press, 2011. ISBN 978-0-19-533741-9.
- PALS, J. L. Narrative Identity Processing of Difficult Life Experiences: Pathways of Personality Development and Positive Self-Transformation in Adulthood. *Journal of Personality*. 2006, Vol. 74, s. 1079–1110.
- PALS, J. L. a D. P. McADAMS. The Transformed Self: A Narrative Understanding of Posttraumatic Growth. *Psychological Inquiry*. 2004, Vol. 15, Issue 1, s. 65–69.
- PASUPATHI, M., K. C. McLEAN a T. WEEKS. To Tell or Not to Tell: Disclosure and the Narrative Self. *Journal of Personality*. February 2009, Vol. 77, Issue 1.
- PATRY, D. Rwanda, face a face avec un génocide. Paris: Flammarion, 2006. ISBN-13: 978-2080687999.
- RENN, P. *The Silent Past and the Invisible Present*. New York: Taylor&Francis Group, 2012. ISBN 978-0415898591.
- RICOEUR, P. *O sobě samém jako o jiném*. Praha: Oikoymenh, 1990/2016. ISBN 978-80-7298-438-1.
- ROEPKE, S., A. VATER, S. PREIBLER, H. R. HEEKEREN a I. DZIOBEK. Social cognition in borderline personality disorder. *Frontiers in Neuroscience*. 2013, 6, 195.
- SCHACTER, D. L. a K. P. MADORE. Remembering the past and imagining the future: Identifying and enhancing the contribution of episodic memory. *Memory Studies*. 2016, Vol. 9, Issue 3, s. 245–255.
- SCHORE, A. N. *The science of the art of Psychotherapy*. New York: Norton, 2012. ISBN 978-0393706642.
- SCHORE, A. N. Advances in Neuropsychoanalysis, Attachment Theory, and Trauma Research: Implications for Self Psychology. *Psychoanalytic Inquiry*. July 2002, Vol. 22, Issue 3, s. 433. ISSN 0735-1690.
- SEIFERT, J. *Třeba Vám nesu růže*. Praha: Mladá fronta, 1999. ISBN 80-204-0807-X.
- SIEGEL, D. J. *Brainstorm*. Brunswick, Australia: Scribe, 2014. ISBN 9781922070944.
- SINGER, J. A., P. BLAGOV, M. BERRY a K. M. OOST. Self-Defining Memories, Scripts, and the Life Story: Narrative Identity in Personality and Psychotherapy. *Journal of Personality* [online]. 2013, Vol. 81, Issue 6, s. 569–582 [cit. 2017-11-12]. DOI: 10.1111/jopy.12005. ISSN 00223506.
- SOBOTKOVÁ, I. Rodinná paměť. *Československá Psychologie*. 2017, Vol. 61, Issue 2, s. 144–155.
- SARBIN, T. If these Walls could talk: Places as Stages for Human Drama. *Journal of Constructivist Psychology*. 2005, Vol. 18, s. 203–214. ISSN 1072-0537.

TEDESCHI, R. G. a L. G. CALHOUN. Posttraumatic Growth. Conceptual Foundation and Empirical Evidence. *Psychological Inquiry*. 2004, Vol. 15, Issue 1, s. 1–18.

VAN DER KOLK, B. A. *The Body Keeps the Score: Brain, Mind, and Body in the Healing of Trauma*. London: Penguin Books, 2014. ISBN 978-0-141-97861-1.